

CONTRIBUȚII ARHEOLOGICE LA CUNOAȘTEREA AȘEZĂRILOR RURALE ROMÂNEȘTI, DATABILE ÎN SECOLELE VIII—IX, DIN SUD-VESTUL ROMÂNIEI

Studiile științifice de sinteză care au inclus, pentru secolele III—XII îndeosebi, sud-vestul României (Banatul) în sfera lor de cercetare au întâmpinat, în elaborarea concluziilor istorice, greutăți datorate numărului încă relativ redus de descoperiri arheologice (aparținând acestei zone) intrate în circuitul științific prin publicarea lor în literatura de specialitate. De aceea, reevaluarea informației arheologice privitoare la sud-vestul României în secolele VIII—IX, precum și completarea acestei informații cu rezultate ale cercetărilor arheologice întreprinse în ultimii ani pe teritoriul Banatului oferă posibilitatea integrării mai eficiente a acestui spațiu în contextul istoriei naționale a perioadei.

I. Așezarea de la Remetea Mare, punctul „Gomila lui Pituț”

Între anii 1973—1976, în cadrul cercetărilor arheologice de la Remetea Mare, punctul „Gomila lui Pituț” au apărut elemente atestând în această zonă urme de locuire aparținând secolelor VIII—X. În anul 1973 au fost sesizate urmele a două locuințe (L1 și L2), ambele distruse de arătură, recuperându-se din zonă fragmente ceramice lucrate la roată și ornamentate cu linii orizontale și în val executate prin incizie. În anul 1975 s-au depistat, în sectorul „A” al „gomilei”, urmele a două locuințe: locuința nr. 3 (semibordei), cu latura de 3,20 m și adâncă până la 0,40—0,60 m, având spre centru o vatră ovală și locuința nr. 4 (bordei), dreptunghiulară și cu colțurile puternic rotunjite, cu dimensiunile de 1,60 × 2,50 m și 1 m adâncime. Vatra, supraînălțată, se află în colțul nord-vestic, iar pe latura estică s-a degajat un prici din pământ cruțat, cu dimensiunile de 0,80 × 1,20 m, ușor supraînălțat față de fundul locuinței. La sud de locuința nr. 4 a fost dezvelită vatra unui atelier în care se turnau și se prelucrau obiecte din metal de mici dimensiuni, fapt atestat de prezența a două creuzete și a unui tipar fragmentar, toate din lut. Pe vatra mare se aflau fragmentele unei vetre portabile.

În anul 1976, în sectorul „B” al „gomilei”, au fost degajate: două gropi menajere, prima cu dimensiunile de 1,10 × 1,40 m și adâncă de 1,05 m, a doua, ovală, cu axele de 2 × 1,10 m și adâncă de 0,95 m; locuința nr. 6, degajată parțial, adâncită în sol până la 1 m având două vetre, una la nord-est, a doua la nord, cea de a doua făcând și mai mult folosită; locuința nr. 7 (bordei) cu dimensiunile de 3,25 × 2,80 m, de formă dreptunghiulară cu colțurile puțin rotunjite, având pe latura nordică un cuptor de tip pietrar, integrat locuinței; un cuptor de olar, de tipul cuptoarelor circulare cu grătar, format din camera de acces, camera de foc și camera de ardere, ultimele două fiind despărțite de un grătar având șapte orificii (șase dispuse circular și unul central), peste camera de ardere ridicându-se cupola din lut ars. Camera de ardere are forma circular-ovală cu axele de 0,90 × 0,70 m și înălțimea de 0,30 m. Grătarul, de aceeași formă și dimensiuni, are grosimea de 0,20 m. Orificiile, dispuse circular, sînt rotunde, de 0,08—0,10 m diametru, orificiul central fiind dreptunghiular, cu laturile de 0,10 m. Grătarul se

afila la adâncime de 0,50—0,70 m de nivelul de călcare actual, cuptorul fiind plasat la 1,50 m de locuința nr. 7.

Principalul inventar arheologic, ca și elementul fundamental de datare al așezării îl constituie ceramica, îndeosebi cea lucrată la roată (ceramica lucrată cu mîna fiind în cantități foarte reduse). Atît ceramica lucrată la roată rapidă, cît și ceramica lucrată la roată înceată, de tipul oalei-borcan de dimensiuni mijlocii și mici, cu nisip fin în compoziție, dar avînd și nisip cu granulație mare, arșă oxidant, de culoare cărămizie, roșiatică sau cenușie, decorată în partea superioară a vaselor prin incizii, cu linii în val și orizontale, în diferite combinații, se datează în secolele VIII—IX, plasînd împreună cu alte elemente constitutive) așezarea de la Remetea Mare — „Gomila lui Pituț” în categoria așezărilor aparținînd culturii materiale vechi românești din secolele VIII—X(XI) de pe teritoriul țării noastre.

II. În sud-vestul României pentru intervalul secolelor VIII—IX (X) există trei categorii de descoperiri arheologice mai importante (a se vedea pl. I, precum și listele de descoperiri, anexele 1—2): 1. așezări deschise, nefortificate; 2. fortificații sau așezări fortificate; 3. necropole de înhumăție de secolele VII—IX¹.

Succinta trecere în revistă a principalelor elemente apărute în cadrul cercetărilor arheologice (anexele 1—2) permite profilarea unor concluzii privind organizarea habitatului bănățean al perioadei. Dispariția, după secolele IV—V, a comunităților de tip urban și transformarea treptată a orașelor în comunități rurale conferă satului atributul de principală formă de existență social-umană. De aceea și în Banat, majoritatea descoperirilor epocii le constituie așezările rurale, formate din locuințe răspîndite în grupuri sau la o oarecare distanță una de alta. Locuințele, reprezentate tipologic prin bordeie adîncite în pămînt pînă la adîncimea de aproximativ 1 m de la nivelul de călcare al vremii, semibordeie și locuințe de suprafață², sînt aproape toate de formă patrulateră cu colțurile rotunjite, mai rar găsindu-se însă și locuințe de formă ovală.

Aproape toate locuințele sînt dotate cu una sau mai multe vetre deschise, ovale sau circulare, plasate, îndeosebi, în colțuri sau cu cuptoare de tip pietrar.

¹ Se cunosc pe teritoriul Banatului, îndeosebi în partea vestică a sa, cimitirele de înhumăție de secolele VII—IX de la Beba Veche, Maidan (Brădișorul de Jos), Cenad, Deta, Denta, Dudeștii Vechi, Sînicolau Mare, Vizejdia, la care se adaugă descoperirea de la Timișoara—Podul Madoș. (Pentru lista descoperirilor și principala bibliografie, a se vedea M. Rusu, *Transilvania și Banatul în secolele VI—IX*, în *Banatica*, IV, 1977, p. 204, lista 3 și fig. 1 și A. Bejan, *Necropola de înhumăție de sec. VIII—IX e.n. de la Timișoara—Podul Madoș*, în *ActaMN*, XX, 1983, p. 489—498). Nu se cunosc din această perioadă cimitire de incinerăție, iar cercetarea limitată a celor de înhumăție nu a dovedit un eventual biruitism a acestora. Cu excepția necropolelor de la Dudeștii Vechi (Pusta Bukova) și Vizejdia unde s-au efectuat cercetări mai amănunțite și a descoperirii de la Feinac, importantă prin materialele apărute aici, celelalte descoperiri se cunosc, mai ales, prin unul sau mai multe morminte apărute întîmplător. Toate au fost încadrate în categoria cimitirelor de perioadă avară, asupra spațiului dintre rîurile Tisa-Mureș și Aranca generalizîndu-se concluziile desprinse din cercetarea amplă a unor necropole mari ale perioadei. Desigur, o reevaluare a vechilor materiale, dar mai ales cercetarea unui asemenea cimitir în Banat ar contribui substanțial la surprinderea, în aceste complexe, a elementelor autohtone și la o mai bună cunoaștere a relațiilor dintre populația locală și migratori în secolele VII—IX.

² Descrierea acestor tipuri de locuințe la: M. Comșa, în *Ilfov, file de istorie*, 1, București, 1978, p. 111—115; V. Neamțu, în *Civilizație medievală și modernă românească*, Cluj-Napoca, 1985, p. 64—71 etc.

Un loc aparte îl dețin, în cadrul acestor ășezări, amenajările cu destinații speciale: ateliere de fierărie, cuptoare de olar, gropi de provizii etc.

Din inventarele arheologice ale ășezărilor cît și din anumite elemente tipologice constructive se desprinde atît sedentarismul locuitorilor cît și principalele îndeletniciri ale acestora: agricultura (cultivarea plantelor și creșterea animalelor), meșteșugurile, comerțul, etc.

Agricultura

Fără a fi descoperite, pentru perioada de timp relativ redusă de care ne ocupăm, pe teritoriul Banatului unelte agricole, existența lor în perioade mai vechi (roman-postroman) sau mai tîrzii (feudalism timpuriu sau dezvoltat), ca și descoperirile contemporane perioadei efectuate în alte zone ale țării³, constituie o dovadă de practicare a agriculturii și în sud-vestul României. Gropile de provizii (chiar dacă nu așa de mari și de bine executate ca în alte zone), vasele de provizii din cadrul ceramicii epocii, resturile de paie din chirpiciul locuințelor sînt dovezi de cultivare a plantelor cerealiere, așa cum fusaiiolele de lut atestă indirect cultivarea plantelor textile (în, cînepă).

Sistemul de exploatare agrară combină exploatarea permanentă din zonele de cîmpie ocupate, îndeosebi, de culturi cerealiere, cu exploatarea temporară din zonele cu sol mai sărac, de deal sau împădurite. Aceasta presupune defrișarea sau alternața culturilor pentru odihna solului⁴, practică ce, probabil, a contribuit și ea la mutarea satelor din loc în loc, în funcție de distanța optimă pînă la zona de cultivare.

Numeroasele oase de animale domestice din ășezări (îndeosebi, porcine și ovicaprine) indică creșterea animalelor ca o preocupare complementară agriculturii. Sînt crescute animale de tracțiune, animale pentru hrană și blană (piei), păsări de curte. De asemenea, tot ca ocupații anexe agriculturii se pot presupune practicarea viticulturii, grădinăritului, apiculturii. De asemenea, în funcție de zonă, vînatul și pescuitul constituiau preocupări integrate mîdului de trai al locuitorilor.

Meșteșugurile

Prelucrarea metalelor a constituit, încă de la apariția și răspîndirea acestei îndeletniciri, una din caracteristicile habitatului din spațiul carpato-danubiano-pontic, fapt îlesnit de bogatele zăcăminte ale subsolului și constituind unul din elementele continuității de viață pe acest teritoriu. *Atelierele*, în care se desfășura procesul tehnologic al prelucrării metalelor, în genul celui de la Remetea Mare, constau din construcții de suprafață aflate în imediata apropiere a locuinței meșterului. În interiorul atelierului se afla vatra de foc împreună cu unelte corespunzătoare. În ultimii ani, pentru secolele VIII—XI, s-au descoperit astfel de fierării în număr mare pe teritoriul țării noastre⁵. În toate aceste ateliere s-au găsit elemente existente și la Remetea Mare—„Gomila lui Pituț”: creuzete, tipare pentru turnat metale, bare de metal pentru prelucrat obținute, probabil, în tipare, pietre de ascuțit, precum și numeroase vetre portabile.

Pe fragmentele de zgură metalică descoperite pe teritoriul bănățean și în alte zone ale țării s-au efectuat o serie de cercetări, obținîndu-se date cu privire la

³ Șt. Olteanu, *Societatea românească la cumpănă de milenii. Sec. VIII—XI*, București, 1983, p. 58—70.

⁴ Idem, *op. cit.*, p. 71—72.

⁵ A. Bejan, *Dovezi atestînd practicarea meșteșugurilor în ășezarea prefeudală de la Remetea Mare — „Gomila lui Pituț”*, în *Studii de istorie a Banatului*, X, Timișoara, 1984, p. 5—11.

alcătuirea zgurei, la natura aliajelor cuptoarelor și a tehnicii de reducere a minereului⁶. Astfel, pe materiale rezultate de pe valea Bîrzavei (localitățile Soșdea și Ghertenis unde s-au descoperit cuptoare de redus minereul din secolul al IV-lea e.n.) și de la Ilidia (secolele XI—XII), precum și extinderea investigațiilor asupra mai multor probe de zgură din zece ateliere, databile în intervalul secolelor II—XII, între care și cele trei ateliere bănățene menționate, au permis următoarele constatări:

a. Minereul de fier folosit în secolul al IV-lea e.n. la Soșdea și Ghertenis provine din zăcămintul primar de la Ocna de Fier, unde apare sub forma unor sfere de diferite mărimi, care luate de viiturile de ape ale Bîrzavei, au fost transportate de aluviuni în lungul văii.

Minereul folosit la Ilidia în secolele XI—XII poate proveni din zăcămintul de sulfuri polimetalice de la Ciclova, formațiuni similare apărînd și la Sasca, Moldova Nouă și Dognecea.

Rezultă că în Banat, în două epoci diferite, erau cunoscute și folosite cele mai bune minereuri de fier ca materii prime pentru siderurgie, fiecare din ateliere utilizînd ceea ce se găsea mai ușor la îndemînă, magnetitul în valea Bîrzavei și limonitul concreționar în valea Vicinicului (Ilidia). Prin tehnologia aplicată în aceste ateliere, fierul obținut era un aliaj din fier-carbon.

b. Procedeul metalurgic de reducere-zgurificare și obținere a fierului metalic brut a rămas neschimbat pe teritoriul țării noastre din antichitate și pînă în secolul al XII-lea, reflectînd continuitatea *indeletnicirii metalurgice pe meleagurile carpato-danubiano-pontice*. Această metodă se aplică și la reducerea minereurilor neferoase de cupru, plumb, zinc și staniu, cu diferențe ținînd de tehnica de construire a cuptoarelor.

c. Ca material de construcție pentru cuptoare se folosea micașistul cu granulați și granitul, roci existente în zonă. Din fierul brut conținut se executau apoi diferitele sortimente de piese solicitate în cele trei domenii fundamentale: casnic, agricol-pastoral și militar.

Fără a descoperi la Remetea Mare — „Gomila lui Pituț” cuptoare de redus minereu, prezența creuzetelor și a tiparului ca și a vetrei portabile constituie suficiente dovezi de existență în zonă a unui atelier, în care alături de reducerea minereurilor se executau și piese mărunte (de port sau de podoabă), probabil, din metale neferoase.

O problemă aparte, derivînd din prezența atelierelor metalurgice pe teritoriul țării noastre (și, deci, inclusiv Banatul), o constituie aceea a obiectelor executate aici. Este indiscutabil că obiectele de port și de podoabă, ca și alte tipuri de obiecte (de harnașament, încondebi) descoperite la nordul Dunării, în secolele VIII—IX, pot fi grupate în trei categorii: a. piese bizantine; b. produse ale atelierelor locale de factură bizantinoidă; c. piese provenind din descoperiri aparținînd populațiilor migratoare și considerate ca elemente tipice ale acestor etnii.

a. Din bronz, argint și mai rar aur, obiectele de podoabă și de port bizantine constituie marfă de lux, obținută prin schimb și provenind din atelierelor romano-bizantine din Imperiu (din sudul sau chiar nordul Dunării); exemplu, pentru sfîrșitul secolului al VI-lea—începutul secolului al VII-lea atelierul de la Drobeta-

⁶ E. Stoicovici, *Ateliere siderurgice din sec. IV și XI—XII în partea de sud a Banatului*, în *Banatica*, VI, 1981, p. 173—178; idem, *Unele caracteristici ale zgurilor din atelierele metalurgice daco-romane și prefeudale*, în *Banatica*, VII, 1983, p. 239—249.

Turnu-Severin⁷. Cele din metal neprețios (bronz) sînt larg răspîndite, circulînd pe trasee devenite tradiționale încă din epoca romană și postromană, cele de aur și argint sînt mai rare, fapt datorat, evident, naturii metalului din care sînt executate, dar se găsesc în puncte plasate pe aceleași trasee de vehiculație culturală. Ambele categorii se caracterizează prin aceleași tipuri de obiecte: de port (fibule, catarama), podoabe (cercei, brățări, inele) și mai rar, vase. Nu includem în aceste categorii marele tezaur de la Sînicolau Mare, ale cărui obiecte (ca și a altor tezaure bogate ale epocii)⁸ se leagă mai puțin de realitățile economice și etnice din spațiul de descoperire și mai mult de aspectul politic al relațiilor dintre Bizanț și conducerea politică a grupurilor migratoare. Poate fi inclusă însă în această categorie de obiecte moneda, bătută în monetăriile din Imperiu și circulînd la nordul Dunării, atît ca valoare de schimb, cît și tezurizată ca valoare în sine a metalului prețios. De asemenea, din secolele X—XI se răspîndesc la nordul Dunării obiectele de cult bizantine (îndeosebi, cruciulițe-engolpion)⁹.

b. Produse de factură bizantinoidă executate în ateliere locale. Deși nu s-au descoperit unelte pentru teritoriul bănățean, în intervalul cronologic dat, este de presupus existența și aici a depozitelor de unelte agricole din fier, asemănătoare celor descoperite în alte zone ale României¹⁰.

S-au descoperit, îndeosebi, piese de port și podoabă (pentru secolele X—XI adăugîndu-se și imitațiile după piesele de cult bizantine), imitații mai mult sau mai puțin reușite după originalul bizantin, pe multe din ele meșterul local lăsîndu-și amprenta în particularitățile de execuție și decor. De asemenea, este de luat în considerare pentru evaluarea producției locale activitatea unor meșteri itineranți, gravitînd în cadrul unui spațiu dat și satisfacînd necesitățile de moment ale comunităților sătești.

Tehnica de execuție a pieselor (podoabe și obiecte de port îndeosebi) este cea cunoscută din lumea romană și bizantină: turnarea în tipare bi sau multivalvare, prelucrarea prin încălzire și presare, prin ciocnire, etc. Producția acestor ateliere era menită în primul rînd satisfacerii nevoilor locale, dar și schimbului, plasînd produsele pe orbita relațiilor intercomunitare sau dintre comunitatea respectivă și spațiul înconjurător.

c. Majoritatea descoperirilor atribuite populațiilor migratoare, atît pe teritoriul Banatului, cît și în alte zone în care s-a semnalat prezența lor, conțin în inventar obiecte de metal, în special, arme, piese de harnașament, obiecte de podoabă, accesorii vestimentare, vase (mai rar, de regulă găsindu-se cîldărușe de lemn cu cercuri de metal), monede romane și bizantine (îndeosebi cîte una, din argint sau aur, cu rost evident de tezurizare). O discuție aparte comportă acele piese care, prin execuție sînt considerate caracteristice unei populații și utilizate pentru a conferi caracterul etnic descoperirilor respective (tipuri de arme, piese de harnașament, acea parte din accesorii vestimentare și piese de podoabă care **nu au un caracter romanô-bizantin sau bizantinoid**). Nu intră în discuție categoriile de piese avare timpurii executate într-o tehnică superioară și provenind din spații asiatice cu care lumea avară și-a pierdut apoi contactul¹¹.

⁷ A. Bejan, *Un atelier de bijutier de la Drobeta-Turnu Severin*, în *ActaMN*, XIII, 1976, p. 257—268.

⁸ M. Rusu, *Considerații cu privire la situația social-economică și politică a primelor formațiuni statale românești*, în *ActaMN*, XXI, 1985, p. 184 și notele 4 și 5.

⁹ A. Bejan—P. Rogozca, *Descoperiri mai vechi și mai recente prefeudale și feudal-timpurii din Banat*, în *StComCaransebeș*, IV, 1982.

¹⁰ Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 61—64 și bibliografia.

¹¹ M. Rusu, în *Banatica*, IV, 1977, p. 190.

Fără a dezvolta o temă tratată deja în literatura de specialitate, tiparele descoperite la Felnaș, atelierul ceva mai timpuriu de la Drobeta-Turnu Severin, ca și alte descoperiri similare din spațiul nord-dunărean obligă la următoarele precizări:

— Piesele care se executau cu aceste tipare nu sînt exclusiv ale populațiilor migratoare, ci constituie o modă a timpului¹².

— Încă de la începutul răspîndirii metalurgiei, atelierele populației sedentare lucrau pentru lumea barbară (ateliere grecești lucrînd pentru sciți, etc.) profilîndu-și producția în funcție de necesitățile și preferințele consumatorilor.

— Miezurile turnate în tiparele de la Drobeta-Turnu Severin dovedesc clar execuția și existența în cadrul aceluiasi tipar bivalvar a unor elemente romano-bizantine (fibule, chei), cît și a elementelor integrate pieselor folosite de lumea slavă.

— Cercetarea și descoperirea în zona în care a fost aflat atelierul de la Felnaș a unor așezări românești întinse, demonstrează, odată mai mult, faptul că în aceste ateliere locale autohtone se executau și piesele așa-numitei „arte avare”, precum, probabil, și armele și piesele de harnășament ale epocii.

— Vasele mai simple din tezaurul de la Sînicolau Mare par a indica și ele o execuție locală, imitînd formele vaselor bogat decorate¹³.

Olăritul

În ce privește meșteșugul olăritului, cea mai apropiată analogie (geografie) pentru cuptorul cu grătar de la Remetea Mare — „Gomila lui Pituț” este cuptorul de olar de la Gornea-Țărmuri (Caraș-Severin), descoperit tot în anul 1973¹⁴. Alte cuptoare similare s-au găsit la Mărăcinele¹⁵ (Oltenia), Bugeac¹⁶, Păciul lui Soare¹⁷ (Dobrogea) și Epurenii¹⁸ (Moldova). Datate în funcție de materialele arheologice din așezări, aceste analogii se încadrează cronologic în intervalele secolelor IX—X (Mărăcinele, Bugeac), X—XI (Epurenii), jumătatea secolului al XI-lea (Păciul lui Soare) și secolul al XII-lea (Gornea—Țărmuri).

Elementul fundamental de cunoaștere arheologică al așezărilor îl constituie ceramica locală, lucrată cu mina sau la roată. Ceramica lucrată cu mina a constituit un factor de datare și de surprindere a elementelor de continuitate dacică și a celor caracteristice populațiilor migratoare, îndeosebi, pînă în secolul al VII-lea—începutul secolului al VIII-lea, în intervalul secolelor VIII—IX fiind pe cale de dispariție¹⁹. În schimb, ceramica lucrată la roată (înceată sau rapidă, aceasta din

¹² Idem, *Avars, Slavs, Romanic population in the 6th—8th centuries*, în *Relations between the autochthonous population and the migratory populations*, București, 1975, p. 139.

¹³ D. Gh. Teodor, *Românitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1981, p. 65—68.

¹⁴ I. Uzun, D. Țicu, *Cuptorul de ars ceramică descoperit în așezarea feudal-timpurie de la Gornea—Țărmuri*, în *ActaMN*, XV, 1978, p. 295—305.

¹⁵ Oct. Toropu, *Românitatea țirzie și străromânii în Dacia traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 153—154 și pl. 20.

¹⁶ S. Baraschi, T. Papadima, în *SCIVA*, 28, 4, 1977, p. 591—595.

¹⁷ S. Baraschi, în *SCIVA*, 25, 3, 1974, p. 464—470.

¹⁸ G. Goman, în *Danubius*, IV, Galați, 1970, p. 167; D. Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1978, p. 16, 223, fig. 64/6.

¹⁹ M. Comșa, *Cultura materială veche românească*, București, 1978, p. 60—66; V. Sirbu, *Considerații privind tipologia și terminologia ceramicii locale din sec. IX—XI în zona Dunării de Jos*, în *Studii și comunicări — Vrancea*, 3, 1980, Focșani, p. 89—109.

urnă începînd acum să cunoască o tot mai mare răspîndire), de tipul oalei-borcan (scund și cu corpul mai bombat sau mai înalt și mai zvelt), din pastă zgrunțuroasă sau mai fină, bine arsă ori arsă incomplet (în cazul executării sale în cupatoare improvizate) prin ardere oxidantă, dînd vaselor culoarea cărămizie sau cărămiziu-roșiatică, cu nisip în compoziție (uneori cu nisip cu granulație mare, mai rar pietricele) și decorată prin incizie, mai ales, în partea superioară a vaselor cu frecventul decor al liniei orizontale și al liniei în val, toată această ceramică derivă ca tehnică de execuție, compoziție a pastei și formă a vaselor din olăria romană. Forma predominantă de vas este oala-borcan, față de care castroanele, străchinile, ulcelele și tăvile se întîlnesc în cantități foarte reduse. Această ceramică se integrează în clasificarea realizată de M. Comșa²⁰ în Cîmpia Munteană în categoria A₁ (ceramică cu decor incizat, lucrată la roată rapidă) și A₂ (ceramică cu decor incizat, lucrată la roată înceată), precum și în ceramica lucrată la roată de tipul A din descoperirile de tip Dridu (clasificare E. Zaharia²¹), parte din ea considerată de către unii cercetători ceva mai timpurie decît secolele X—XI²².

Avînd în vedere și stadiul relativ modest al cercetărilor arheologice bănățene ale perioadei, constatăm că pe teritoriul Banatului lipsese pînă în prezent următoarele tipuri ceramice: ceramica cu decor lustruit; ceramica arsă oxidant, cu decor incizat, reprezentat prin striuri verticale sau încălecări de striuri verticale și orizontale, striuri verticale și linii în val; ceramica avînd suprafața dată cu angobă, vopsită sau pictată; ceramica din humă alburie; ulcioarele amforoidale, cu gura în formă de pîlnie și cu două torți.

Alte îndeletniciri. Fusaiolele descoperite, destul de numeroase, demonstrează practicarea în așezările bănățene a îndeletnicirilor casnice legate de tors și confecționatul îmbrăcăminții. De asemenea, fără a fi atestate arheologic aici, se pot presupune și practicarea altor meșteșuguri, îndeosebi, prelucrarea lemnului.

Schimburile comerciale cu teritoriile învecinate, mai puțin documentate pentru această perioadă, dar cunoscute din epocile imediat următoare, erau axate, probabil, pe achiziționarea produselor de la sudul Dunării (preponderent în sudul Banatului) și pe comerțul cu sare în vest, Mureșul constituind, acum ea și mai tîrziu, un important „drum al sării” în relațiile cu zona pannonică²³.

III. Concluzii

Așezările din sud-vestul României aparținînd secolelor VIII—IX (X), prin caracteristicile lor, se includ în tipurile de așezări românești din această perioadă²⁴. Informațiile oferite de cercetarea arheologică, coroborate cu cele documentare, înlesnesc cunoașterea organizării obștilor rurale românești din sud-vestul României, obști implicate în procesul de organizare economică și social-politică, care vor culmina în secolele X—XI cu existența voievodatelor românești bănățene.

ADRIAN BEJAN

²⁰ M. Comșa, *op. cit.*, p. 60—80.

²¹ E. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, București, 1967, p. 79—85.

²² M. Comșa, *op. cit.*, p. 143, nota 190.

²³ M. Rusu, în *Banatica*, IV, p. 194.

²⁴ Idem, în *ActaMN*, XXI, 1985.

ANEXA 1

PRINCIPALELE DESCOPERIRI DIN SECOLELE VIII—IX DIN SUD-VESTUL ROMÂNIEI

Pentru investigarea arheologică a sud-vestului României în perioada secolelor VIII—IX(X), din lista de descoperiri ale perioadei (a se vedea anexa 2) am selectat acele descoperiri inedite sau intrate în literatura de specialitate, care prin natura cercetărilor (sondaje, cercetări sistematice) oferă date mai complete privind obiectivele arheologice respective:

1. Caransebeș (jud. Caraș-Severin)

În jurul municipiului Caransebeș, în zona numită „Balta Sărată”, cercetările de teren au descoperit în ultimii ani materiale arheologice din secolele VII—XII. Sînt descoperiri sporadice, apărute în cadrul periegezelor sau a săpăturilor arheologice axate pe alte perioade, valoarea lor constînd în faptul că semnalizează în zonă locuirile din perioadele menționate.

a. Poalele dealului Zlăghița. În anul 1974, în cadrul săpăturilor arheologice efectuate aici, la adîncimea de 0,10—0,30 m a fost depistată ceramică de culoare brună la exterior și neagră în interior, lucrată cu mîna, din pastă cu pietricele, decorată cu linii paralele incizate, databilă în secolele VII—IX. Se remarcă în mod deosebit un fragment aparținînd unui vas de culoare brună, cu diametrul gurii de 17 cm, cu buza răsfrîntă și avînd pe umăr cîte un registru de trei linii orizontale, despărțite de cîte o linie în val, executate prin incizie.

b. Cîmpul lui Poșta. În cadrul periegezei efectuate în anul 1975 s-au recuperat fragmente ceramice lucrate cu mîna și cu roata înceată.

c. Carbonifera Veche. În periegeza din anul 1975 s-au surprins în arătură urme de locuințe (semibordeie) și s-au recuperat fragmente ceramice de secolele VII—IX.

d. Cîmpul lui Andrei. În sondajul efectuat în anul 1979 s-au recuperat fragmente ceramice aparținînd secolelor IX—XI.

Bibliografie: A. Bejan, P. Rogozea, *Descoperiri mai vechi și mai recente prefeudale și feudal-tîmpurii din Banat*, în *StComCaransebeș*, IV, 1982, p. 213—225.

2. Cenad (jud. Timiș)

Săpăturile arheologice din anii 1974 și 1975 au documentat existența în centrul actual al comunei a unei așezări anterioare primului monument religios, databilă în secolele VIII—IX, în cadrul căreia elementul cel mai important descoperit a fost un cuptor oval clădit din bucăți nefasonate de piatră calcaroasă (cuptor-pietrar). Cel mai vechi nivel de fundații de piatră descoperit în cadrul săpăturilor arheologice din acești ani este atribuit bisericii ridicate de către Ahtum la finele secolului al X-lea.

Bibliografie: P. Iambor, St. Matei, A. Bejan, *Cercetări arheologice în așezarea feudal-tîmpurie de la Cenad (1974, 1975)*, în *Ziridava*, XIV, 1982, p. 89—109.

3. Felnac (jud. Arad)

Cercetările arheologice efectuate în această localitate au dus la depistarea unei așezări autohtone, încadrabilă cronologic în secolele VII—IX (cu continuitate pînă în secolul al XII-lea), formată din locuințe patrulaterale și ovale (semibordeie), dotate cu vetre de foc circulare.

Pe același platou s-a descoperit un mormînt de adult, așezat pe spate, la adîncime de 1,10 m, orientat est-vest. Lîngă schelet se afla un vas-borcan lucrat cu mîna, iar deasupra oaselor bazinului se afla o cataramă și un cuțitaș, ambele de fier.

Atelierul de stîncă descoperit în anul 1899 pe teritoriul satului putea proveni din această așezare, ai cărei locuitori se ocupau cu agricultura, dar practicau și o serie de meserii.

Bibliografie: L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p. 43—61.

4. Frumușeni (com. Fintînele, jud. Arad)

Cercetările din anul 1948 pe insula Hadă au dus la descoperirea unor locuințe de tip bordei, de formă patrată cu colțuri rotunjite, cu vatra de foc deschisă, de aspect circular și ovoidal, datele în secolele IX—XII.

Bibliografie: L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p. 61—63.

5. Gornea (com. Sichiavița, jud. Caraș-Severin)

Cercetările începute în anul 1968 și continuate în diferite puncte ale localității au surprins mai multe așezări. În punctul „Căunița de Sus“ au fost descoperite patru locuințe (trei de tip bordei — două rectangulare și una ovală) și un semi-bordei de formă ovală alungită. Locuința nr. 1 (bordei) dovedește o utilizare mai îndelungată, prezentînd trei faze de refacere succesivă.

În faza I, alături de ceramica locală, s-au descoperit două fragmente de vase fine, de import, unul smălțuit, cu glazură verde, al doilea nesmălțuit, de culoare roșu-portocaliu. De asemenea, s-au descoperit în locuințe elemente de datare mai precisă (o săgeată din fier în trei muchii; o extremitate de brătară cu cap și cioc de pasăre și trei cercei: unul din argint în formă de semilună, executat prin marteletare și avînd atașate trei triunghiuri de bronz, al doilea, de aceeași formă semilunară, este confecționat din bronz și are aplicații de sîrmă, iar al treilea cercel, mai simplu, este format din sîrmă spiralată de bronz).

Atît ceramica cît și piesele de podoabă încadrează așezarea în secolul al VIII-lea.

Bibliografie: I. Uzum, *Bordeile prefeudale descoperite la Gornea (jud. Caraș-Severin)*, în *Crisia*, IV, 1974, p. 39—42.

6. Ieșelnița (jud. Mehedinți)

Peste un nivel hallstattian se suprapune o așezare de secolul al IX-lea, din care s-au degajat cinci locuințe de tip bordei, de plan rectangular, cu dimensiunile aproximative de 4,5×3,8 m, adîncite cu 1,30 m față de nivelul de călcare antic și dotate cu cuptoare-pietrar. Ceramica recuperată este cea tipică, executată la roată și decorată cu incizii (linii drepte și în val), de tipul oalei-borcan. S-au mai depistat bucăți de cuțite din fier, fragmente de rîșnițe de mînă, oase de animale domestice (ol, capre și porcine) și oase de pește.

Bibliografie: C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii, *Rezultatele arheologice din zona „Porțile de Fier“*, în *Comunicări. Seria arheologia*, IV, Craiova, 1968, p. 45.

7. Ilidia (jud. Caraș-Severin)

Cercetările arheologice au început în anul 1969.

În punctul *Seliște* s-a descoperit o locuire continuă din secolul al VIII-lea pînă în secolul al XIV-lea. Așezarea de secolele VIII—XI se caracterizează prin bordeie și semibordeie, datele prin ceramică de tradiție romanică.

În punctul „*La funii*“ s-a descoperit o așezare similară. Campania arheologică din anul 1983 a oferit o dovadă certă de continuitate: un bordei de secolul al VIII-lea era intercalat de o locuință datată în secolul al XI-lea, care la rîndul ei era suprapusă de o parte dintr-o casă de secolul al XIV-lea.

În punctul „*Oblîța*“ s-a descoperit o fundație de biserică, de aspect circular (retondă), cu interior cvadrilobat, datată de descoperitori în secolele XII—XIII. Cercetătorul Liviu Mărghitan stabilește o analogie cu rotunda de la Alba Iulia datată în a doua jumătate a secolului al IX-lea—secolul al X-lea, propunînd pentru monumentul de la Ilidia o încadrare cronologică identică.

Bibliografie: I. Uzum, Gh. Lazarovici, în *Banatica*, I, 1971, p. 157—161; Șt. Matei, I. Uzum, în *ActaMN*, IX, 1972, p. 355—364; Șt. Matei, în *Banatica*, II, 1973, p. 311—321; E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, în *ActaMN*, XVI, 1979, p. 457.

8. Parța (com. Șag, jud. Timiș)

Săpăturile arheologice și cercetările de teren efectuate pe teritoriul localității Parța și în împrejurimi au dus la depistarea mai multor așezări de secolele VIII—XII, din care menționăm:

a. Parța-Tell nr. 1. La circa 300 de metri vest de capătul nordic al satului, într-un loc în care riul face un meandru, pe malul stîng, se observă o ridicătură artificială de pămînt, lungă de 200 m și lată de circa 160—170 m, înaltă de 2,10—2,50 m față de restul cîmpiei, cu urme de distrugerii succesive din neolitic și pînă în feudalism. De pe acest tell s-a recuperat și ceramică prefeudală (secolele VIII—IX) și feudal timpurie (secolele XI—XII).

b. Șurka Bara — braț al Timișului, dezvelit în urma îndiguirilor. S-au găsit urme de locuire pe o lungime de mai bine de 1,5 km; s-a descoperit aici ceramică daco-romană, apoi de secolele VIII—IX și XI—XII.

c. Podul Turcului — lingă un vechi pod de cărămidă, pe ambele părți ale acestuia, s-a recuperat ceramică din epoca hallstattiană și secolul al IV-lea, iar în aval s-au adunat materiale de secolele VIII—IX și XI—XII.

d. Insula Turcului. În aceeași zonă, într-un meandru, care delimitează fostul ostrov, în punctele „Cărbunari-la Gostat” s-au descoperit materiale arheologice neolitice, hallstattiene, daco-romane, prefeudale și feudal-timpurii.

e. În cadrul aceluiași periegeze, în comuna Șag, în locul numit „La pompă”, pe malul stîng al Timișului, vizavi de terasa-restaurant de la Șag, s-a descoperit ceramică postromană și feudal-timpurie.

Bibliografie: Informații Gh. Lazarovici (Cluj-Napoca) și Florin Drașovean (Timișoara), cărora le mulțumim și pe această cale.

9. Pescari (jud. Caraș-Severin)

În punctul „Culă”, peste nivelul arheologic de epocă dacică, se suprapune un nivel, constînd dintr-un val de pămînt mult aplatizat. Datarea sa a fost apreciată în secolele IX—X, eventual VIII—IX.

Bibliografie: Șt. Matei, I. Uzum, *Cetatea de la Pescari*, în *Banatica*, II, 1973, p. 145—147; Șt. Matei, *Fortificațiile pe teritoriul Banatului în lumina izvoarelor scrise*, în *Banatica*, V, 1979, p. 256; L. Mărghitan, *loc. cit.*, p. 100—103.

10. Remetea Mare (jud. Timiș)

Cercetările de epocă hallstattiană și latene au dus la degajarea parțială (7 locuințe) a unei așezări, databilă în secolele VIII—IX (cf. *supra*).

Bibliografie: A. Bejan, *Aspecte ale organizării economice, sociale și politice de pe teritoriul Banatului în sec. VIII—IX e.n.*, în *Studii de istorie a Banatului*, VI—VII, Timișoara, 1981; idem, *Contribuții arheologice la istoria Banatului în sec. VII—IX e.n.*, în *SCIVA*, 34, 4, 1983; idem, *Dovezi atestînd practicarea meșteșugurilor în așezarea prefeudală de la Remetea Mare—Gomila lui Pitui*, în *Studii de istorie a Banatului*, X, Timișoara, 1984.

11. Timișoara (jud. Timiș)

În ultimii ani s-au înmulțit descoperirile arheologice pe vatra municipiului Timișoara, apărînd aici mai multe obiective, dintre care unele aparținînd epocilor prefeudale și feudal-timpurii. Astfel, alături de necropola de tip Bjelo-Brdo de la Timișoara-Cioreni (aproape suprapunîndu-se peste așezarea romană de secolele II—IV) și de necropola de la Timișoara—Podul Modos, pentru secolele VIII—X, se pot enumera încă două puncte arheologice:

a. *Timișoara—Freidorf*. Periegezele din anul 1984 au dus la descoperirea, în zona cartierului timișorean Freidorf, a mai multor așezări (neolitic, roman, prefeudal), plasate pe un spațiu relativ restrîns. În anul 1985 s-a început o săpătură de salvare în așezarea neolitică, urmînd ca ea să se extindă și asupra locuirilor romane și prefeudale. De pe suprafața așezării prefeudale s-au recuperat fragmente ceramice executate la roată, din pastă de bună calitate, de tipul oalei-borcan, nedecorate executate la roată, din pastă de bună calitate, de tipul oalei-borcan, nedecorate sau decorate prin incizie cu registre orizontale, linii în val sau împunsături, făcute cu bețișorul. La o primă analiză, ceramica se poate data în secolul al VIII-lea urmînd ca cercetările arheologice ulterioare să completeze cunoștințele referitoare la acest obiectiv.

b. *Timișoara—Fratelia*. În cadrul săpăturilor de salvare executate de Complexul muzeal Timiș la așezarea și necropola de comună primitivă (epoca bronzului-hallstattiană) s-au descoperit, totodată, urmele unei așezări prefeudale, în cea mai mare parte deja distrusă. Bordeiele degajate aici sînt dotate cu vetre de foc ovale. Săpăturile, recuperînd doar o mică parte din așezare, nu au descoperit cuptoare sau alte anexe de locuințe. Ceramica recuperată constă în: ceramică lucrată cu mina, din pastă de proastă calitate, arsă incomplet, de culoare cărămizie și cenușiu-negricioasă, categoric aflată într-un procent redus și ceramică lucrată la roată, de culoare cărămiziu-roșatică, din pastă aspră la pipăit (mai fină și mai zgrunțuroasă), executată îngrijit și bine arsă oxidant, aparținînd unor vase de tip borcan, de mărime mijlocie, unele dintre ele decorate în partea superioară cu linii orizontale și linii în val, incizate.

Bibliografie: Cercetări inedite ale Complexului muzeal Timiș—Timișoara.

12. T. Vladimirescu (Arad)

Punct „Cetate”, săpături arheologice între anii 1975—1978.

Fortificație de pămînt și lemn, loc de refugiu și apărare a uniunii de obști din zona Aradului, situată la sud-vest de localitate. Are formă trapezoidală, cu colțuri rotunjite și este înconjurată pe întreg perimetrul de un val păstrat pe latura estică, pe o înălțime de circa 1—1,5 m, iar pe cea vest-nordică de 3—3,5 m.

Așezarea cuprinde trei nivele de locuire intensă, iar fortificația două faze distincte. Așezarea constă din locuințe adîncite (bordeie și semibordeie) de formă dreptunghiulară, datele în secolele VIII—IX, dotate cu cuptoare plasate în unul din colțuri. La extremitățile locuințelor s-au găsit urmele gropilor de stilpi. Ceramica recuperată, de tip oală-borcan, lucrată la roată înceată, este decorată cu incizii de linii drepte și în val și este bine arsă, oxidant. Urmele de zgură din cadrul unei locuințe presupun existența unui atelier de fierărie în zonă. Fortificația este plasată în mijlocul așezării civile, care era de trei ori mai întinsă, cu ocazia realizării fortificației distrugîndu-se multe locuințe. Ea își găsește analogii în fortificațiile de la Biharea, Moldoveni, Șirioara, Moigrad, Capidava, Dinogetia, datate în secolele IX—X. A făcut parte din organizarea politică a lui Glad, fiind distrusă de un puternic incendiu în prima jumătate a secolului al X-lea. Faza a doua aparține voievodului lui Ahtum și a fost distrusă în anul 1028, odată cu moartea acestuia. După abandonare, începînd din secolul al XI-lea, locul a fost folosit ca cimitir.

Bibliografie: M. Barbu, E. Ivanof, *Cercetări arheologice în zona Aradului privind perioada secolelor VII—XI*, în *Studii privind istoria Aradului*, București, 1980, p. 68—82.

ANEXA 2

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN SECOLELE VII/VIII—IX/X DIN SUD-VESTUL ROMÂNIEI

1. Arad — L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985.
2. Beba Veche (Tm) — M. Rusu, în *Banatica*, IV, 1977, p. 206.
3. Belobreșca (Cs) — I. Uzum, în *Crisia*, IV, 1974, p. 48; idem, în *Drobeta*, IV, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 132.
4. Brădișorul de Jos (Cs) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 206.
5. Broșteni (Cs) — E. Jaroslavski, Gh. Lazarovici, în *ActaMN*, XVI, 1979, p. 454.
6. Caransebeș (Cs) — A. Bejan, P. Rogozea, în *StComCaransebes*, 1982, 4, p. 213—225.
7. Cenad (Tm) — P. Iambor, Șt. Matei, A. Bejan, în *Ziridava*, XIV, 1982, p. 89—108.
8. Ciclova Română (Cs) — I. Uzum, D. Teicu, în *Banatica*, VI, p. 212.
9. Ciortea (Cs) — E. Jaroslavski, Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 454.
10. Dubova (Cs) — *SCIV*, 18, 3, 1967, p. 203.
11. Deta (Tm) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 206.

12. Denta (Tm) — *Ibidem*.
13. Divici (Cs) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 203.
14. Dudeștii Vechi — Idem, *op. cit.*, p. 206.
15. Dumbrăvița (Tm) — Fl. Medeleț, I. Bugilan, în *Tibiscus*, 3, 1975, p. 87—88.
16. Felnac (Ar) — L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 42—61.
17. Frumușeni (Ar) — Idem, *op. cit.*, p. 61—63.
18. Gornea (Cs) — I. Uzum, în *Crisia*, IV, 1974, p. 39—42.
19. Greoni (Cs) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 203.
20. Hodoni (Tm) — A. Bejan, M. Moga, în *Tibiscus*, 5, 1978, p. 168.
21. Ietar (Tm) — M. Moroz-Pop, în *Banatica*, VII, 1985, p. 173.
22. Ilidia (Cs) — Șt. Matei, în *Banatica*, II, 1973, p. 311—321.
23. Jeșelnița (Mh) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 203.
24. Insula Decebal (Cs) — I. Uzum, în *Drobeta*, IV, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 132.
25. Jabăr (Tm) — M. Moroz-Pop, *op. cit.*, p. 473—478.
26. Lovrin (Tm) — A. Bejan, în *SCIVA*, 34, 3, 1983, p. 358.
27. Milcoveni (Cs) — E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 460.
28. Moldova Nouă (Cs) — I. Uzum, în *ActaMN*, XIX, 1982, p. 393—395.
29. Moldova Veche (Cs) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 204.
30. Oravița (Tm) — L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 34.
31. Orșova (Mh) — I. Uzum, în *Drobeta*, IV, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 123.
32. Orțișoara (Tm) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 206.
33. Parța (Tm) — informații Gh. Lazarovici și Fl. Drașovean.
34. Pescari (Cs) — Șt. Matei, I. Uzum, în *Banatica*, II, p. 145—147; Șt. Matei, în *Banatica*, V, p. 256.
35. Pojejena (Cs) — I. Uzum, în *Drobeta*, IV, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 133.
36. Remetea Mare (Tm) — A. Bejan, în *Studii de istorie a Banatului*, VI—VII, Timișoara, 1981; idem, în *SCIVA*, 34, 3, 1983, p. 355—356; idem, în *Studii de istorie a Banatului*, X, Timișoara, 1984.
37. Sacoșu Mare (Tm) — M. Moroz-Pop, în *Tibiscus*, V, 1978, p. 149—158.
38. Secășeni (Cs) — E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 449.
39. Sîmpetru German (Ar) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 204.
40. Socolari (Ilidia) (Cs) — L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 34.
41. Socol (Cs) — I. Uzum, în *Drobeta*, IV, Drobeta-Turnu Severin, 1980, p. 133.
42. Sînicolau Mare (Tm) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 204.
43. Svinița (Mh) — L. Mărghitan, *op. cit.*, p. 128—131.
44. Teremia Mare (Tm) — C. Răileanu, O. Gog, în *Banatica*, VII, p. 491—504.
45. Timișoara — A. Bejan, în *SCIVA*, 34, 3, 1983; idem, în *ActaMN*, XX, 1984.
46. Vărădia (Cs) — E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 452—454.
47. Vizejdia (Tm) — M. Rusu, *op. cit.*, p. 206.
48. T. Vladimirescu (Ar) — M. Barbu, E. Ivanof, în *Studii privind istoria Aradului*, București, 1980, p. 68—82.
49. Vrăniuț (Cs) — E. Iaroslavschi, Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 457.
50. Zăbrani (Ar) — M. Barbu, E. Ivanof, *op. cit.*, p. 71.
51. Șag (Tm) — informație Gh. Lazarovici.

PL. I. Harta descoperirilor arheologice din secolele VII—IX în sud-vestul României.

ANEXA NR 2

REPERTORIUL

DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE DE SEC VIII-IX DIN

SUD-VESTUL ROMÂNIEI (BANAT)

NR CET	LOCALITATEA	PUNCT ARHEOLOGIC	TIPUL DESCOPERIRII				DATA (EBCD)	NATURA DESCOPERIRII			OBSERVAȚII
			ASZAR NEOLITIC	FOOTIA CATE	NEOLITIC MEDIU	BRONZ CA		SANTIER ARHEOL DE SAPAT	TERCE- TARE DE SAPAT	DESC INTEMP	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	ARAD	STR ARMATA POPORULUI					VIII-X				ASZARILE AMZATE DE CURSUL MURESULUI AU FOIT PROBABIL IN JURUL UNUI VETRE COMUNE
		CUTEA F-CII TEBA					VIII-IX				CERCETARI MUREUL JUD ARAD
		ATA VROITAT					VIII-IX				
		STR CASTANILOR ARAD NOU					VIII-IX				
		SIC RENASTERII CART NICOLASCA					VIII-IX				
		ARADUL NOU					IX-IX				
2	BEGA VECHE JUD TIMIS					VIII-IX					
3	BELOARESCA (CS)	DOBROPOLOK					VIII-IX				CERCETARI MUREUL REȘITA
4	BRĂDȘORUL DE JOS (CS)						VIII-IX				
5	BROȘTENI (CS)	MICLEN					VIII-N				CERCETARI MUREUL REȘITA
6	CARANSEBES	CÎMPUL LUI ANDREI					IX-XI				CERCETARI MUREUL CARANSEBES
		DEALUL ZLĂGHITA					VIII-VIII				TOATE OBIECTIVELE SE AFLA IN ZONA CARANSEBES
		CÎMPUL LUI CORNEAN					VIII-VIII				BALIA SĂCĂTĂ
		CARBONIFERA- VECHE					VIII-X				
		CÎMPUL LUI DASTA					VIII-IX				
7	CENAD JUD TIMIS	TERITORIUL COMUNEI					IV-XI				DESC DE OBIECTE LA DIF PERIOADE
		CENTRUL COMUNEI									CERCET MUREUL JUD TIMBORA NIST AGH CLUJ - NADOCIA

- 2 -

NR. CRT	LOCALITATEA	PUNCT ARHEOLOGIC	TIPUL DESCOPERIRII				DOTARE (SECOL)	NATURA DESCOPERIRII			OBSERVAȚII
			AȘEZĂRI NEOLIT	FORȚĂRI LAT. I	NEOLIT POLI PORTANT	BIBERE		SANCTUAR ARHEOL (SALVAT)	CECETAR DE SALVAT	CECETAR DE SALVAT	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
8	CICLOVA ROMÂNĂ	VALEA PIRULUI VECHI DEALUL TORMINTI					VIII - IX VII				CERCET. MUZ. RESITA CNEZAT DE VALE IN ZONA ORAVITA
9	CIORTEA (CS)						VIII - IX				MUZ. RESITA
10	DUBOVA (TH)	CURIA TURCULUI GURA PEȘTERII MAUNAT					VII - VIII VII - VIII				COMPL. DE CERETARI PORTILE DE FIER
11	DETA (TM)						VIII - IX				
12	DENTA (TH)						VIII - IX				
13	DIVICI (CS)						VIII - IX				CERCETARI MUZ. RESITA
14	DUDESTII - VECHI (TH)						VII - IX				CERCETARI MUZ. TIMISOARA COL. VECHIE
15	DUMBĂVIȚA (TH)						VIII - IX				MUZ. DIN TIMISOARA
16	FELNAC (AR)						VII - VIII VIII - XII				ATELIER DE BOUTING DESC. 1989 MUZ. JUD. ARAD
17	FRUMUȘENI (AR)	INSULA, MADA*					IX - XI				MUZ. JUD. ARAD
18	GORNEA (CS)	POD ARBARIȘTE CĂMINA DE SUS					IX - X VIII				MUZ. RESITA
19	GROCI (CS)						VIII - IX				MUZ. RESITA
20	HODON (TM)	CURTEA DĂNEASCĂ					IX - XI				MUZ. DIN TIMISOARA
21	ICTAR (TM)						VIII - IX				MUZ. LUGOJ
22	ILIDIȚA (CS)	SELIȘTE LA FULII LA CETATE OBLITA					VIII - XI VIII - XII VIII - XIII IX - XI (?)				MUZ. RESITA LOCUINTE SEC. VIII - XI FORȚIF. CU VOL. DE PANTIN (CET.) ROTONDĂ CU INTERIOR CATAILOBAT.
23	IESELNITA (TH)						VIII - IX				MUZ. RESITA
24	INSULA DECEBAL (CS) (MOLDOVA VECHI)						VI - VIII				MUZ. RESITA
25	JABAR (TM)	COTUNA					VI - VIII				CERCETARI MUZ. LUGOJ
26	LOVRIN (TM)						VIII				PIESE TH MUZ. DIN TIMISOARA
27	MILCOVENI (CS)						VIII - IX				MUZ. RESITA
28	MOLDOVA - NOUĂ (CS)						VII - IX				MUZ. RESITA

NR. INV.	LOCALITATEA	PUNCT ARHEOLOGIC	TIPUL DESCOPERIRII					NATURA DESCOPERIRII			OBSERVAȚII
			ASER METALIC TIF.	PORTA FIECARE MORF.	NECR. POLA MORF.	DISERIE	DOZAR (SACCU)	SANTER ARHOL (ARHIT)	CERCET DE SURF.	DESCOP ANUAL	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
28	MOLDOVA VECHIE (CS)	"RT"					AT-XI				COMPLEX PORTILE DE FIER
		ZOLA, MOLE					VI-X				MUZ. RESITA
29	ORAVITA (CS)						VII-X				MUZ. RESITA
31	ORSOVA (MH)						D/F EPOC				COMPLEX PORTILE DE FIER
32	ORTODORA (TH)										
33	PARTA (TH)	TELL NR 1									CERCETARI MUZ TIMISOARA SI INST. DE ARHEOLOGIE CLUJ
		SURKA BARR									
		PODUL TURCULUI									
		INSULA TURCULUI									
34	PESCARI (CS)	CULĂ					VI-VII VII-X				MUZ. RESITA
35	POJENENA (CS)	KUCATI					IX-XIV				MUZ. RESITA
36	REMETEA MARE (TH)	SOMILA LUI PITUT					VIII-X				MUZ. TIMISOARA
37	SACOSU MARE (TH)	BURĂU					VII-VIII				MUZ. LUGOJ
38	SECĂȘENI (CS)						VII-X				MUZ. RESITA
39	ȘIMPETRU GEBIAN (AR)						VII-X				
40	ȘINICOLAU - MARE										ITUSTEARUL DE LA ȘINICOLAU - MARE
		SELISTE					VIII-XI				CEBANICIN MUZ. TIMISOARA INST. ARH. CLUJ
41	SOCOL (CS)						VIII-X				MUZ. RESITA
42	SOCOLARI (CS)						VIII-X				MUZ. RESITA
43	ȘIVINIA (MH)	LIVADITA					VI-VII				COMPLEX PORTILE DE FIER
44	TEDEHA - MARE (TH)						V-X				MUZ. TIMISOARA
45	TIMISOARA	FRATELIA					VIII-X				MUZ. TIMISOARA
		FRIDORF					VIII-X				
		PODUL MADOS					VIII-X				
46	VARADIA (CS)						VIII-X				MUZ. RESITA
47	VIEȘDIA (TH)						VII-X				
48	VLADIMIRESCU (AR)	SANTUARI (CEATA)					VIII-X				MUZ. ARAD
49	VRĂNINT (CS)	CARĂNIDĂDIE					VIII-X				MUZ. RESITA
50	ȚĂBRANI (AR)	PIRNEAVA					VIII-XII				MUZ. ARAD
51	ȚAG (TH)	LA POMPA					VIII-XI				MUZ. TIMISOARA INST. ARH. CLUJ